

Комар А.П., ст. гр.. СП-15-2 д, д.філософ.н., проф. Воронкова В.Г. – науковий керівник

ОНТОЛОГІЧНА ВІДНОСНІСТЬ ФІЛОСОФСЬКИХ ІДЕЙ КУАЙНА ТА ФІЗИКІВ ХХ СТОЛІТТЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Запорізька державна інженерна академія, кафедра ПЗАС

Серед аналітичних філософів другої половини ХХст. Уїллард Ван Орман Куайн посідає одне з чільних місць. Дана праця має на меті прослідкувати паралелі між його тезою онтологічної відносності та працями деяких важливих фізиків ХХст. Дана теза, висунута вперше в праці «Дві догми емпіризму», проголошує, по-перше, що істинність абсолютно кожного судження визначається як властивостями нашої мови, так і станом світу (наприклад, висловлювання «Брут вбив Цезаря» було б хибним як за іншого стану справ у світі, так і за іншого сенсу поняття «вбивство»), відтак аналітичних та синтетичних суджень (за Кантом) не існує, по-друге, жодне судження поза контекстом не може бути ані підтверджене, ані спростоване. Потрібен контекст, найкраще – вся картина світу в цілому. Лише її, а не окремі судження, насправді можна перевірити. Як наслідок, будь-яке судження можна довести, якщо правильно підібрати каркас концептів [3, с. 24-48; 4, с. 708-711]. За спогадами В. Гейзенберга, весною 1926 Ейнштейн, почувши від Гейзенберга, що нова теорія останнього ґрунтується на умові, що «в фізичну теорію можна включати лише ті величини, які можна спостерігати», відповів, що будувати теорію на таких величинах – протиріччя, оскільки спостереження є досить складним процесом, і перехід від наявних в нашій свідомості даних до тих даних, які ми спостерігаємо в експерименті, потребує теорії, яка й дозволяє нам інтерпретувати фізичні дані та вирішувати, що ми можемо спостерігати, а чого не можемо [1, с. 191-192]. Розвиваючи дані ідеї, сучасний фізик М. Кацнельсон пропонує такий приклад: припустимо, ми знайшли новий лист Енгельса до Каутського. Якщо з нього оприлюднити лише два рядки, то це «виривання з контексту», якщо ж оприлюднити цілий лист – це «факт», хоча різниця між вириванням двох рядків з листа з вириванням листа з усього листування, з контексту інших листів людей того ж часу та кола (аби виділити особливості часу та середовища), іншої літератури за цим питанням та ін. зовсім не очевидна та визначається нашими теоретичними уявленнями, що релевантне питанню, а що ні. Висновок Кацнельсона цілком куайнівський: «Перевіряється завжди картина світу в цілому» [2]. Видатний радянський фізик А. А. Фрідман у праці «Світ як простір та час» спеціально зупиняється на філософських аспектах наукового методу в контексті питання про рух Землі. Доказ руху Землі, за Фрідманом, будується на наявності в системі відліку, пов'язаній з Землею, певних фізичних ефектів (напр., ефект маятника Фуко), які породжуються силами, що діють на системи, що рухаються з прискоренням (сили Коріоліса). Але можна припустити, що ефект маятника Фуко є природною властивістю системи, яка перебуває у спокої, і системи, де його нема, якраз прискорено рухаються, і сили Коріоліса пригнічують там даний ефект [6, с. 66]. Вибір між двома даними концепціями неможливий на суто наукових підставах, але можливий за умов критерію простоти у використанні (наявна фізика набагато простіша за уявну, де Земля не рухається). Але в принципі як рух, так і спокій Землі можна довести на базі наявних емпіричних фактів та певних корекцій концептуального каркасу фізики. Сучасні фізики-теоретики Дж. Уїлер та Е. Тейлор в своїй праці з теорії відносності зауважують, що закони фізики на кшталт закону збереження імпульсу істинні як завдяки концептуальному апарату (визначення імпульсу), так і завдяки стану справ у світі. З одного боку, цей закон описує деякі глибинні властивості світу, з іншого боку, імпульс виокремлено з цих властивостей саме тому, що він зберігається [5, с. 140]. Це поняття запроваджене на базі емпіричних фактів, і коли під час ейнштейнівської наукової революції було виявлено, що закон не працює, поняття імпульсу було перевизначене з метою збереження закону збереження [5, с. 143]. «Усі фізичні закони та фізичні теорії... одночасно й дають нам визначення потрібних понять, й дозволяють нам зробити висновки, що

випливають з їхнього використання. <...> Теорія, поняття, закон та метод вимірювання... виникають в нерозривній єдності один з іншим» [5, с. 140-141]. Таким чином, основні ідеї Куайна (залежність істинності та результатів перевірки будь-якого судження як від емпіричних даних, так і від концептуального каркасу; можливість доведення будь-якого судження за корекції концептуального каркасу) або подібні до них в тій чи іншій формі гарно простежуються в працях ряду впливових фізиків ХХст.

Література

1. Гейзенберг В. Физика и философия. Часть и целое: Пер. с нем. – М.: Наука. Гл. ред. физ.-мат. лит., 1989. – 400 с.
2. Кацнельсон М. И. Ещё о научном методе (очередная банальность) [Электронный ресурс] // <https://flying-bear.livejournal.com/2097439.html>
3. Куайн Уиллард Ван Орман. С точки зрения логики: 9 логико-философских очерков / Пер. с англ. В.А. Ладова и В.А. Суровцева; Под общ. ред. В.А. Суровцева. – Томск: Изд-во Том. ун-та, 2003. – 166 с.
4. Реале Дж., Антисери Д. Западная философия от истоков до наших дней. От романтизма до наших дней (4) / В переводе с итальянского и под редакцией С. А. Мальцевой – Издательство «Пневма», С-Петербург, 2003. – 880 с..
5. Тейлор Э. Ф., Уилер Дж. А. Физика пространства и времени. – М.: Мир, 1971. – 320 с.
6. Фридман А. А. Мир как пространство и время. Издание второе. – М.: Наука, 1965. – 112с